

Zkratky ve středověkých textech

Jejich počet narůstá od 11. století, ve 12. století již tvoří konstantní systém.

Zkratky ve středověkých latinských písemnostech:

1/ **suspense**

2/ **kontrakce**

- zkrácení slova je naznačeno pouze všeobecným zkracovacím znaménkem, ze kterého ale nelze vyčíst, které části zkráceného slova přesně chybí

3/ **značkami vlastního významu**

4/ **značkami relativního významu**

5/ **nadepsáním liter**

6/ **konvenčními značkami**

- zkracovací znaménko nahrazuje konkrétní písmena či části slov. Je tak přímo jasné, které části slov chybí.

Suspense

- ze slova je napsáno pouze počáteční písmeno nebo několik počátečních písmen, chybějící konec je pak nahrazen zkracovacím znaménkem. Tyto zkracovací znaménka mají nejrůznější podobu. Všeobecné zkracovací znaménka jsou nadepsány nad zkráceným slovem, nelze z nich vyčíst tvar zkráceného slova, upozorňují jen na to, že slovo je zkráceno. Nejčastěji jsou tyto zkracovací znaménka ve tvaru vodorovné čárky nad slovem, případně obloučkem, vlnovkou, ale mohou se vyskytovat i zkracovací znaménka složitějších tvarů. Znaménka suspense se nad slovo nenadepisují, ale nejčastěji protínají poslední písmeno zkráceného slova, mají podobu čárky či vlnovky, která toto slovo protíná. Může se i vyskytovat tečka za tímto posledním písmenem.

- patří mezi nejčastější způsoby zkracování slov, zachováno až do dnešních dnů (ČR, NATO atd.)

Kontrakce

- znamená takové zkrácení slova, když je zapsáno pouze první a poslední písmeno slova, případně první a poslední písmena slova, v některých případech i písmena ze středu slova. Na chybějící části slova poukazuje jedno nebo i více zkracovacích znamének.

- více možností, první z nich je nazývána tzv. čistá kontrakce – tj. vypíší se pouze počáteční a koncová písmena slova: **ds = deus**, **dno = domino**, **eccla = ecclesia**, **fr = frater**, kde zkracovacím znaménkem bývá vodorovná čárka (oblouček, vlnovka). Tzv. smíšená kontrakce označuje takové zkrácení slova, kde se mimo počáteční a koncové písmeno připojí i některé písmeno ze středu slova: **mgro = magistro**, **scdm = secundum**. Zkracovacím znaménkem je opět vodorovná čárka (oblouček, vlnovka) nad slovem.

- také tento způsob zkracování slov byl ve středověku velmi oblíbený, hojně užívaný především ve 13. století. V dalších staletích spíše úpadek.

- Nomina sacra – zkracují několik nejužívanějších slov náboženského významu v jazyce – tj. IHS = Iesus, DS = Deus, DNS = Dominus, XPI = Christi.

Zkrácení pomocí zkracovacího znaménka vlastního významu

- jedná se o znaménka a značky, které přímo identifikují písmena či skupinu písmen, které ve slově chybějí. Nezáleží ani na místě, kam je taková značka či znaménko umístěno.

vodorovná (mírně prohnutá) **čárka** nadepsaná nad zkráceným slovem (pokud není zkracovacím znaménkem suspenze nebo kontrakce!) nahrazuje písmena **m** nebo **n**. V koncovkách skoro vždy označuje písmeno **m**.

značka nahrazující slabiky **con, com, cun, cum** buď tvarově připomíná arabskou **9**, případně **obrácené písmeno C**. Tato značka nebývá nadepisována nad textem, je napsána řádku spolu se zbytkem slova. Velmi oblíbená je od 12. století.

značka nahrazující slabiky **us, os, is** je tvarově stejná s předcházející značkou, ale nadepisuje se (téměř) vždy nad konec zkracovaného slova (řekli bychom v podobě horního indexu).

značka nahrazující slabiky **ur, tur** (výjimečně též **er a ter**) se podobá arabské číslici **2** nebo položenému písmenu **s**. Obvykle je napsaná na konci zkráceného slova opět ve formě jakoby horního indexu. Může se ale nacházet i ve středu slova, zde pak spíše nahrazuje právě slabiky **er a ter**. Ve středověku byla velmi rozšířená.

značka nahrazující **et** se podobá arabské **7**. Má význam spojky **i** slabiky. Někdy se značka psala ve formě **&**, známé do dneška.

Zkrácení pomocí značky či zkracovacího znaménka relativního významu

- neudávají chybějící prvky zkracovaného slova, jejich význam se mění dle toho, s jakým písmenem jsou spojeny, na kterém písmenem jsou nadepsány. Obyčejně nahrazují určitou slabiku, výjimečně také celé slovo.

vodorovná čárka – mnoho různých významů

tečka, dvojtečka, tečka čárka (středník), značka podobná arabské 3. Někdy bývají nadepsané, ale většinou je najdeme na konci slova. Jejich význam je spojen s písmenem, které jim předchází. Př: **b. = b: = b; = b3** – má význam **us** nebo **et**. Za písmenem **q** – naznačují slabiky **ue** či **ui**. Pokud následují za písmenem **s** na konci slova, mají význam **is**

Zkrácení nadepsáním písmena

- tak označujeme takový způsob zkrácení slova, kdy na nějakým písmenem ve slově je nadepsáno jiné, menší písmeno. Nadepsáno může být jedno i více písmen. Ve středověku byl tento způsob velmi oblíbený. Pokud jsou písmena či písmeno takto nadepsány nad koncem slova, mají význam koncového písmena či písmen. Pokud je ve středu slova nad souhláskou nadepsána samohláska, nahrazuje tato samohláska mimo svůj vlastní význam také písmeno **r**. Tedy nadepsaná samohláska **a** může mít význam **ar, ra**, samohláska **e** pak význam **er, re**, samohláska **i** význam **ir, ri** atd. Oproti tomu samohlásky nadepsané nad samohláskami mívaly svůj daný, konstantní význam. Souhlásky nadepsané nad souhláskami nejsou příliš časté, stejně jako souhlásky nadepsané nad samohláskami. Ty bývají koncovým písmenem slova a většinou mají koncový význam.

Zkrácení konvečními značkami

- nemají tvar žádného písmena latinské abecedy. Nahrazovaly nejen slabiku nebo slovo, ale i celé vět. Nacházejí se na začátku, v prostřed, na konci slova, stojí i osamoceně. Př. **)-(= amen**.

Pozn.: Jedná se pouze o stručný výtah a popis užívaných zkratk, podrobně rozepsáno v Húščava, A: Dejiny a vývoj nášho písma. Bratislava 1951, s. 295 – 309.

a také Kašpar, J. : Úvod do novověké latinské paleografie. Praha 1987, s. 198 – 213. (Jedná se o novověké zkratky i české a německé).

Při dekódování zkratk z textu doporučuji použít slovník A. Capelliho, dostupný též na: www.hist.msu.ru/Departments/Medieval/Cappelli